

Milli Kültür Araştırmaları Dergisi (MİKAD) / Cilt 7 - Sayı 2

Sorumlu Yazar: Doç. Dr. Hüseyin ŞEYHANLIOĞLU, Gaziantep Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler, hseyhanlioglu@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-4552-9242

Atıf: Şeyhanlıoğlu, H., (2023), Afganistan'ın İhyası İçin Mevlana Pakti ve Türkiye, Milli Kültür Araştırmaları Dergisi, 7 (2), s. 29-45.

Gönderim ve Kabul Tarihi: 08 Ağustos 2023 / 07 Ekim 2023

Araştırma Makalesi

ISSN: 2587-1331

DOI: 10.55774/mikad.1339797

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mikad>

AFGANİSTAN'IN İHYASI İÇİN MEVLANA PAKTI VE TÜRKİYE

Öz

Doğu-Batı ticari ve askeri yolları üzerinde, son 2500 yılda önemli bir jeostratejik konumda bulunan ve Asya'nın kalbi olarak görülen Afganistan, maalesef son iki asırda oldukça kanlı ve ağır geçen üç işgal dönemi yaşamıştır. İlk olarak 19.yy'da İngiltere, 20.yy'da Rusya ve 21.yy'da ABD'nin işgallerinden sonra ülkede temel insani ihtiyaçlar bile karşılanamaz hale gelmiştir. Üç büyük gücün askeri mağlup olduğu ve bu nedenle İmparatorluklar Mezarlığı olarak da bilinen Afganistan, 15 Ağustos 2021'den beri Taliban'ın ikinci kez hâkim olmasından sonra insani kriz yaşamaktadır. ABD tarafından bir işgal ve imha stratejisi olarak kullanılan uyuşturucuyu yayma ve ekme politikası nedeniyle, bugün Afgan toplumunun %20'sini aşan bir oranda ve sokaktaki her ağacın altında bir bağımlının uyuduğu kırıma uğramış bir uyuşturucu bağımlılığı söz konusudur. Başta uyuşturucu, yetim-öksüz, su, hastane, okul, yol, köprü, enerji, sakat, göç, ABD'nin dış varlıklarına el koyması nedeniyle çocuk ölümleri başta olmak üzere büyük bir insani facia yaşanmaktadır. Bu amaçla Mevlana'nın doğduğu ülke olan Afganistan'ın ihyası için yakın Müslüman ülkeler başta olarak Pakistan, İran, Tacikistan, Özbekistan, Türkmenistan, Azerbaycan, Katar ve Türkiye arasında, Mevlana'nın adına bir insani örgüt inşasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, Türkiye, Mevlana, İnsanlık, Taliban

MEVLANA PACT AND TÜRKİYE FOR THE REVIVAL OF AFGHANISTAN

Abstract

Afghanistan, which has been in an important geostrategic position on the East-West commercial and military routes for the last 2500 years and is seen as the heart of Asia, has unfortunately experienced three very bloody and heavy occupation periods in the last two centuries. First, after the occupations of England in the 19th century, Russia in the 20th century, and the USA in the 21st century, even basic human needs became unmet in the country. Afghanistan, where three major powers were militarily defeated and therefore known as the Graveyard of Empires, has been experiencing a humanitarian crisis after the Taliban came to power for the second time since August 15, 2021. Due to the policy of spreading and cultivating drugs used by the USA as a strategy of occupation and destruction, today there is a decimated drug addiction that exceeds 20% of the Afghan society and an addict sleeps under every tree on the street. There is a great humanitarian disaster, especially the deaths of children due to drugs, orphans, water, hospitals, schools, roads, bridges, energy, disabled people, migration, and the seizure of foreign assets by the USA. It is thought that it would be beneficial to build a humanitarian organization in Mevlana's name for the revival of Afghanistan, the country where Mevlana was born, among the nearby Muslim countries such as Pakistan, Iran, Tajikistan, Uzbekistan, Turkmenistan, Azerbaijan, Qatar and Turkey.

Key words: Afghanistan, Turkey, Mevlana, Humanity, Taliban

Giriş

Bundan bir buçuk asır önce Hint Okyanusunu da içine alan İran, Türkistan, Çin ve Hindistan'a olan sınır komşuluğu ve son yarım asırda Orta Asya enerji kaynaklarının kavşak noktasında bulunması nedeniyle, Afganistan küresel hâkimiyet yolunda olan Başat Güçler tarafından işgal veya kontrol edilmek istenmiştir.

Afganistan, tarih boyunca Doğu-Batı güzergâhındaki stratejik konumundan dolayı, şeklen de insan kalbine benzediğinden dolayı, bir pehlivan gibi dünya ana karasına sırtını dayayan Asya kıtasının da kalbi hükmündedir.

Asya'nın kilidi kadar önemli olmasının sonucu olarak M.Ö: 500 yılından 2001 yılına kadar, Afganistan dış güçler tarafından işgal edilmiş ve bu nedenle, Afganistan'ın devlet ve toplum yapısı dağılmış ve ülke bugün dünyada en önemli göç, uyuşturucu, terör ve yoksulluk merkezlerinden biri olmuştur.

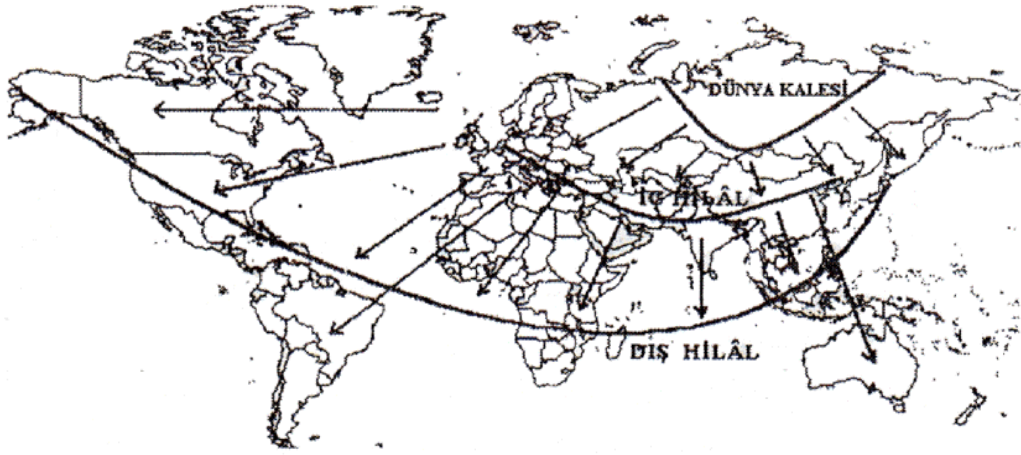
Şekil 1: 1878 yılında İngiltere Punch dergisinde yayımlanmış bir karikatür. Afgan Emir'i Şir Ali Han'ı İngiliz aslanı ve kendisini yemek için ağzının suyu akan Rus ayısı arasında kendini korumaya çalışıyor. (Punch. Nov. 30. 1878 *Punch, or the London Charivari*. (30 November 1878). *Hathi Digital Library Trust* online version of a copy in the University of Chicago Library. Web. 25 May 2017.)

Bu çalışmada İngiltere, Rusya ve ABD'nin son 20 yıllık işgalinin ardından Afganistan'ın yeniden ihyası için ilgili ve/ya komşu Müslüman ülkeler arasında askeri ve siyasi amacı olmayan sadece temel insani amaçlarla Mevlana Paktı'nın kuruluş sebebi ve temel yapısı ele alınmıştır.

Çalışmanın son bölümünde Afganistan'ın tarihi, sosyal, siyasi yapısı anlatıldıktan sonra; Afganistan'ın temel insani ihtiyaçları için; tarım, hayvancılık, elektrik, yol, su, eğitim, iletişim ve sağlık alanında Afganistan'a en yakın ve duyarlı Müslüman ülkelerden başlayarak, Mevlana Paktı'nın kuruluş sebebi, önemi ve temel örgütlenmesi anlatılmıştır.

1. Afganistan'ın Stratejik Konumu

Coğrafyanın, neredeyse en önemli kader öğelerinden bir olduğu genel kabulünün önemli örnek yerlerinden biri de Afganistan'dır. Siyasi coğrafyanın Dünya güç dengelerine olan etkisini "Tarihin coğrafya mihveri" adlı bir teoriyle ilk defa kapsamlı bir şekilde araştırarak dile getiren, İngiliz Kraliyet donanmasında görevli, siyasi coğrafyacı Amiral Sir Halford Mackinder'dir.

Harita 1: Halford J. Mackinder'in Jeopolitik Modeli /Orta Asya'yı çok önemli bir yere konumlandırın İngiliz Kara Hâkimiyet teorisyeni Halford John Mackinder (1861-1967)

Halford J. Mackinder'in Jeopolitik Modeli /Orta Asya'yı çok önemli bir yere konumlandırın İngiliz Kara Hâkimiyet teorisyeni Halford John Mackinder'e (1861-1967) göre Asya, Avrupa ve Afrika kıtasını Dünya adası olarak tanımlayarak, Dünya adasının 'Heartland'ı (Kalbgah) olan yer Mezopotamya'dan başlayarak Çin Seddini aşan ve Japonya'ya kadar uzanan bölgedir.

Mackinder, Tarihin Coğrafi Mihveri üzerinde 25 Ocak 1904 tarihinde Kraliyet Coğrafya Cemiyetine teorisini şu özlü ifadelerle dile sunmaktadır: "Doğu Avrupa'ya hâkim olan Merkez bölgeye hâkim olur, Merkez Bölgeye hâkim olan Dünya adasına hâkim olur. Dünya adasına hâkim olan Dünya'ya hâkim olur." Bu saha Lübnan, Toros ve Zağros Dağlarından Basra Körfezine inen iç Verimli Hilal'in (Fertile Crescent) adeta bahçe duvarı konumundadır. Bahçe duvarını aşan ülkelerin (Moğol, İngiliz, ABD ve Rus) Verimli Hilal'i de kontrol ettiği görülmektedir.

Afganistan, Dünya haritasına kabaca bir göz atıldığında dünya ana karasının merkez bölgesinin yer aldığı Asya kıtasının, Doğu – Batı ve Kuzey - Güney geçiş yönlerinde, bir kavşak noktasıdır. Bu nedenle Çin, Rusya, Hindistan ve İslam ülkeleri arasında Afganistan strateji

uzmanları tarafından Asya kıtasının kalbi “Heartlandı, (Kalbgahı)”, gözetleme kulesi veya anahtarı olarak tanımlanmaktadır.

Afganistan, 20. ve 21. yy’ın en önemli maddesi olan ve Asya kıtasının merkez bölgesinde hapsedilmiş bir durumda bulunan Petrol ve doğalgazın, Dünya piyasalarına taşınması için tasarlanan Orta Asya Petrol Boru Hatları Projesi (OAPBHP) için de kavşak noktası haline gelmiştir. Çin’in, Kuşak Yol Projesi için de önemli güzergâhlarından biri olarak görülmektedir.

Harita 2: Ekonomik Koridorlar

Çin’in 2000 yılında başlattığı Kuşak-Yol Projesinin üç kara yolunun Ortadoğu kısmı Afganistan üzerinden geçmektedir. Çin, Kabil-Peşaver ve Vahan Koridoru için en az 60 milyar ABD Doları Bütçe ayırdığını duyurmuştur. Bu kapsamda Taliban Hükümetine ilk ve en büyük desteği vermektedir.

Afganistan coğrafi konumu itibariyle; Türkistan, Çin, Hindistan ve İran’ı birbirine bağlayan tarihi ve tabii yolların kesiştiği stratejik bir coğrafi noktada bulunmaktadır. En eski çağlardan beri stratejik önemi haiz olan bu coğrafya; doğuda Keşmir üzerinden Doğu Türkistan ve Çin’i; güneyde Pencap - Ganj düzlükleri ve Dekan yaylası vasıtasıyla Hint Okyanusu ve Malaya takımadalarını; batıda İran üzerinden Basra, Anadolu ve Kafkasları; Kuzeyde de Türkistan üzerinden Karadeniz’i, Kuzeyindeki bozkırları dolayısıyla da Doğu Avrupa’yı birbirine bağlayan kilit bir konuma sahiptir. Orta Asya’dan Hint Havzası’na ve açık denizlere inen Hayber, Kocak ve Gomal geçitlerinin yanında, Orta Asya, Hint ve Çin arasındaki en stratejik koridor olan Wahan Koridoru’nun bulunduğu Afganistan, iki kutuplu dönemde dünya lideri ülkelerin karşılıklı etki alanlarının temas ve geçiş bölgesi olmuştur.

2. Afganistan'ın Tarihi (M.Ö:500-M.S. 2023)

Afganistan, sahip olduğu coğrafi konumdan dolayı tarih boyunca daima dış güçlerin dikkatini üzerine çekmiş bu yüzden de sürekli olarak çeşitli milletlerin istila ve işgaline maruz kalmıştır. Afganistan siyasi birliğini sağladığında ise Hindistan'ı dahi kontrol altına aldığı ve son 1000 yılda Gazneliler ve Selçuklular başta olmak üzere önemli ülkelerin kuruluşuna kaynaklık ettiği görülmektedir. Örneğin, Emevilerin yıkılışı (750) ve beş asır boyunca İslam Dünyasında parlak bir dönem yaşatan Bağdat merkezli Abbasilerin doğuşu ve Selçukluların ortaya çıkışı da Horasan'da olmuştur.

Afganistan'ı işgal eden ilk yabancı güç bundan 2500 yıl önce Pers Kralı Darius iken bu tarihten iki asır sonra Dünya hâkimiyeti hedefi burada noktalanın Büyük İskender olmuştur. Ardından gelen üçüncü büyük dış güç ise Müslümanlar olmuştur. VII. yy'ın sonlarına doğru Afganistan, İran üzerinden gelen İslam ordularının Türkistan, Hindistan ve Çin'e geçişi için köprü olmuştur.

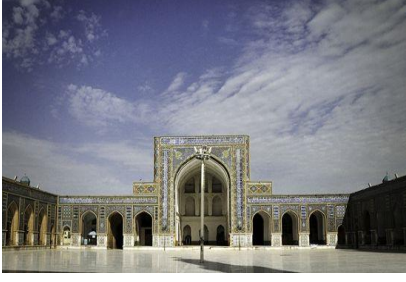

Harita 3: M.Ö. III. YY'da Afganistan

Kaynak: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Afganistan> (18.09.2023)

Müslümanlar ve Türklerin ittifakıyla Talas savaşında (751), Çin'in yenilmesiyle, Türkistan ve Hindistan'ın Müslümanlaşması hızlanmış ve İslamiyet Afganistan'da önemli ölçüde kabul görmüştür. İslamiyet'in yayılmasından sonra burada Samani, Gazneli, Büyük Selçuklu Devleti ve Harzemşahlar gibi Müslüman-Türk devletleri hâkimiyet sürdürmüşlerdir. Bölge, İslam tarihinde Horasan olarak anılmış ve bu tarihten sonra Doğu-Batı Müslümanların ara kapısı görevi görmüştür.

Afganistan'ın bir zamanlar ihtişamlı geçmişini hatırlatan, 13. yyda Gurlular tarafından inşa edilmiş üzerinde Meryem Süresi ayetleri bulunan minare, Erbil Muzafferiddin, Mardin Ulu Camii ve Hasankeyf'teki Ez Rızk Camii minaresine benzerliğiyle dikkat çekiyor.

Şekil 2: Hz. Ali'nin kabrinin bulunduğu inanılan Mezarı Şerif Cuma Camii ve Herat'ın İncisi Herat İskender Kalesi

Kaynak: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/afganistanin-bilinmeyen-yuzu-herat-ve-mezar-i-serif-246131.html>

(18.09.2023) Gor iline bağlı Şahrak ilçesinde Cam nehri kenarında bulunan Minare 65 mt boyuyla Dünya'da ikinci en uzun minaredir. 13. 'yy.da Gurlular tarafından inşa edilen ve üzerinde Meryem Süresi ayetleri bulunan harabe şehrin son eseri, Hasankef'teki Ez Rızk Camii minaresini hatırlatıyor.

Kaynak: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/dunyanin-ikinci-uzun-minaresi-tehdit-altinda-98831.html-04.08.2021>

Moğol hâkimiyeti, Afganistan'da yaşayan Türk boylarını Anadolu'ya göçe zorlamıştır. Bölgedeki Moğol egemenliği, 14. YY'ın sonlarında Timur'un kurduğu devlet, ölümünden sonra dağılmışsa da torunlarından Muhammed Babür'un bölgede kurduğu Babür Devleti uzun süre yaşamıştır. Babür'un Afganistan'ı merkez yaparak kurduğu devlet, sadece buraya değil Hindistan'ı da kontrol etmiştir. Babür Devleti, Afganistan'ı hâkimiyet altında tutmakla birlikte Hindistan ve Afganistan arası dengeyi sağlayamayarak, İmparatorluğunun ağırlığını Hindistan'a kaydırmıştır. Bu durum, kuzeyden Özbek Türklerinin ve kuzey-batıdan da Safevilerin Afganistan'a inmesine sebep olmuştur. 18. YY'da Safevi ve Babür Devletinin zayıflaması üzerine, Afgan kabileleri de bağımsız hareket etmeye başlamıştır. Bu durumda Galzay gibi bazı kabilelerin Babürlülerin, Abdaliler gibi bazılarının da İran tarafında yer almaları, ülkedeki karışıklığı daha da arttırmıştır. İran'da başlayan iç karışıklıktan sonra, Nadir Kulu komutasındaki Türkmen ordusu Afganistan ve İran'ı yönetim altına almış; Hindistan Babür Devletini de vergiye bağlamıştır. Nadir Şah'ın ölümünden sonra, İran ordusunda komutan olan Peştun asıllı komutan Ahmet Şah Dürrani isyan ederek Afganistan devletini kurmuştur. Ahmet Şah kısa süre de olsa, Hindistan'daki Babür Devleti'ni de hâkimiyeti altına almıştır (Armaoğlu, 1991: 546).

Ahmet Şah'tan sonra Afganistan yönetiminde bulunan Timur Şah ve Zaman Şah dönemlerinde ülke, önceki ihtişamlı ve güçlü durumunu koruyamamış, güneye yönelen ve sıcak sulara inmek isteyen Rusya ve Hindistan'ı korumak için kuzeye yönelen İngiltere arasındaki Büyük Oyun (Great Game) nedeniyle, iki güç arasında çatışma ve tampon bölgeye dönüşen Afganistan için tarihin zor bir dönemi daha başlamış oluyordu.

2.1.Sömürgecilik Döneminde Afganistan: Rusya ve İngiltere arasında “Büyük Oyun” (Great Game)’un Tampon Bölgesi (1748-1919)

Mısır'da İngilizlere ve Suriye'de Osmanlıya yenilmesine rağmen (Akka-1802/Cezzar Ahmet Paşa) Napolyon, 1807 yılında Ruslara, Fransız ve Rus birliklerinden meydana gelecek bir ordu ile Kafkaslar ve İran üzerinden giderek, İngilizleri Hindistan'dan atmayı teklif etmişti. Ruslar tarafından dahi kabul edilmemesine rağmen İngilizler, İran'ı kontrol altına almaya çalışmış ve hattı kırmaya çalışmıştır.

Rusların 1813'te Kafkasları ele geçirmeleri üzerine İngilizler de İran ile bir yıl sonra Dostluk ve İşbirliği antlaşması imzaladı. İngilizler, İran topraklarının üzerinden herhangi bir Avrupa ordusunun Hindistan'a karşı sefer yapılmasına İran'ın bazı yardımlar karşılığında

müsaade edilmemesini ve Ruslara karşı destek vaadine rağmen bugünkü, ABD'nin Ukrayna'yı Rusya'ya karşı kışkırtması gibi ikinci İran - Rus harbi de İran'ın hezimetleriyle sonuçlanınca (1828 – Türkmençayı Muahedesi) İngilizler için Rusya tehlikesi iyice Hindistan'a yaklaşmış oluyordu. Böylece İran cephesine kaybeden İngiltere için Afganistan daha önemli hale gelmiştir.

19.yy'da İngiltere'nin Hindistan'ı korumak ve Rusların da sıcak sulara inmek için mücadeleye giriştikleri çatışmanın adı olan “Büyük Oyun’ un” başlangıç yeri olarak Afganistan'ın adı duyulmaya başladı. Bu ifade ilk defa 19 yy'de Rudyard Kipling tarafından kullanılmıştır. 1872 ve 1873 yılları arasında Rus ve İngiliz sınır tespit komisyonları tarafından Afganistan, tampon bölge olarak kabul edilmiştir (Karimov, 2021: 389). Ancak, Afganistan'ın İngilizlerce Ruslara bırakılmaması, Türkistan için iki asır sürecek Rus esaretinin yeşil ışığı anlamına gelmiştir. Çünkü Rusların sıcak sulara inmesinin en zayıf yolu, Osmanlıdan önce Afganistan idi.

2.2. Durand Hattı ve Afganistan'ın Bölünmesi (1893)

Ruslarla, 22 Temmuz 1887'de yapılan antlaşmayla bugün de hala geçerli olan kuzey Afganistan ve Rusya sınırını, Afganlar adına çizen İngilizler; Afganistan'ın güney sınırlarını da Hindistan'ın güvenliği amacıyla Durand hattıyla, tıpkı Sykes-Pico gibi dağların zirvesinden, petrolün bittiği yerde, hiçbir sosyal ve tarihi gerçeklik dikkat alınmadan köy camilerinin dahi minare ve mihrabını ortadan bölerek, çıkarlarına göre çizmiştir.

İngiliz Diplomat Durand, 12 Kasım 1893'te Afgan Emir'e bugün de Afganistan ile Pakistan arasında geçerli sınır olmasına rağmen çok defa sorunlara yol açan Afganistan'ın güney ve güneydoğu sınırlarını belirten antlaşmayı cebren ve hileyle imzalatmıştır.

Harita 4: Ortadoğu'yu bölen Sykes-Pico anlaşmasının ilk versiyonu olarak da görülen Durand Hattı, Pakistan-Afganistan arasında bugün dahi çok ciddi çatışma potansiyeli barındırmaktadır.

Kaynak: <http://internationalaffairsreview.com/2019/11/27/the-durand-line-and-afghan-pakistani-clashes/> (01.06.2021)

Böylece Afganistan'ın güney bölgesi olan toprakları yani bugün Pakistan toprağı olan Peştunistan İngiliz İmparatorluğu topraklarına katılmıştır. İngilizlerin kendi menfaatleri uğruna yaptıkları bu büyük kasıt günümüze kadar Afganistan ile Pakistan arasında patlamaya hazır bir bomba gibi durmaktadır. Hatta bu yüzden Afganistan 1970'lerde Başbakan Muhammet Davut Han zamanında Pakistan ile çatışmaya bile yaklaşmıştır. 2023 yılı itibariyle Pakistan Taliban Hareketi (TTP) dahi bu konuda özellikle Pakistan'ın Peştunistan bölgesinde hak iddialarda bulunmaktadır.

2.3. Afganistan'ın Bağımsızlığını Kazanması (1919)

Abdurrahman Han zamanında oldukça büyük mesafeler almış olan Afgan bağımsızlık hareketi, onun ölümünden sonra başa geçen oğlu Habibullah Han zamanında daha kapsamlı bir hal almış bulunmaktaydı. Habibullah Han'ın 2 Şubat 1919 yılında Afganistan'ın tam bağımsızlığının tanınmasını ve dış ilişkilerinde istediği gibi hareket etme serbestisini İngilizlerden tekrar istemesi üzerine, av partisinde bulunduğu çadırında tabanca ile öldürülmüş olarak bulunmuştur.

Habibullah Han'ı, Kurtuluş Savaşı'na destek bahanesiyle Ankara'ya gelen ancak esas hedefi Mustafa Kemal'i öldürmek olan ve planı ifşa olunca idam edilen, Hint asıllı İngiliz casusu Mustafa Sağır öldürmüştü. Bir hafta sonra yerine geçen 3. oğlu Emanullah Han babasının vasiyetini yerine getirecekti.

I. Dünya savaşının araya girmesine rağmen Nisan 1919 yılında başlayan ve Afganların başarıyla yürüttükleri üçüncü Afgan – İngiliz savaşında İngilizler zor durumda kaldıklarından dolayı Afganlara bağımsızlıklarını vermek zorunda kaldı. 3 Haziran 1919 yılında yapılan anlaşma gereği de İngilizler ordularını Afganistan'dan geri çekmiştir. Emanullah Han ve İngiltere'nin Büyükelçisi arasında şöyle bir görüşme olur (Adamec, 2008: 148)

"İlan ediyorum ki ben ve ülkem dâhili ve harici olarak tamamen hür, muhtar ve bağımsızdır. Bundan böyle ülkem dünyadaki diğer devletler ve güçler gibi bağımsız bir devlet olacaktır. Hiçbir gücün Afganistan'ın dâhili ve harici işlerine kıl kadar dahi olsa müdahale etmesine müsaade edilmeyecek. Eğer bunu yapan olursa onun boynunu bu kılıçla kesmeye hazırım.

Kral Emanullah'ın 13 Nisan 1919'da Kabil'de erkân meclisinde böyle ilan etmişti. Daha sonra, Afganistan ansiklopedisi tarihi yazarı Ludwig Adamec'e göre, İngiliz elçisine döndü ve dedi ki:

- Ey Sefir! Ne dediğimi anladın mı?

İngiliz elçisi yanıtladı:

- Evet, anladım."

Emanullah Han ayrıca tahta geçince Hindistan'daki İngiliz valiye bir mektup göndererek Afganistan'ın bağımsız bir devlet olduğunu tanımasını istedi ve İngiltere ile iyi ilişkiler içinde bulunmayı istediğini bildirdi.

Buna karşın İngiltere Afganistan'ın bağımsızlığını tanımakta tereddüt etti ve iki ülke arasındaki ilişkiler gerginleşti. Bunun üzerine Emanullah Han Hindistan'daki İngiliz ordusuna saldırarak Üçüncü İngiliz-Afgan Savaşı'nı başlattı, savaşı kazandı. Savaşı sona erdiren Ravalpindi Anlaşması sonucunda İngiltere Afganistan'ı tam bağımsız bir Krallık olarak tanıdı.

Böylece, 1856 yılından beri dış politika ve ordu üzerinde bulunan İngiltere'nin etkisi 19 Ağustos 1919 tarihinde, Afganistan'ın dış politikası da dâhil olmak üzere her alanda resmen ve tam bağımsızlığını kazanmasıyla son bulmuş oluyordu. İç ve dış işlerinde sağlam bir noktaya gelen Afganistan, Rusya, Mısır, Avrupa ve Türkiye'yi kendi örnek aldı.

3. Afganistan'ın Sosyal ve Siyasal Yapısı

Bugün Afganistan'da Peştunlar, Tacikler ve Türkler olmak üzere üç temel etnik yapı bulunmaktadır. Afganistan'da 'Afgan'(Pathan) sözcüğüyle Peştunlar anlaşılır. Dil başta olmak üzere siyasi kültür olarak baskın unsur Peştunlardır. En az 50 farklı etnik yapının yaşadığı Afganistan'da modern anlamda üniter bir devlet olmadığı için; Siz kimsiniz? Sorusuna Tacik'im veya Özbek'im diye cevap verilmektedir. Kişi mensup olduğu boy, halk veya aşiret adıyla anılıyor. Hatta Afgan'im cevabını duymak neredeyse imkânsız gibidir.

1979 yılındaki Rus işgaline kadar 17 milyon civarında olan nüfus, Türkiye'nin Kabil Büyükelçiliği tarafından yayımlanan rapora göre ise (2017) 33 milyon civarında olduğu göçlerle birlikte toplam 40 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir. Çok genç bir nüfusa sahip olan (0-14: %40 iken yaşam süresi oldukça 50 gibi kısa sürelidir. (<https://www.nufusu.com/ulke/afganistan-nufusu> 18.09.2023) Ülkenin, ancak %30'u okuma yazma bilmektedir. Kadınlarda ise bu oran %15'lere kadar düşmektedir.

Afgan aşiret liderlerinin yıllık olarak ve önemli durumlarda da toplandığı yüzlerce yıllık geleneksel aşiret toplantıları olan 'Loya Jirga' ve bir çeşit savaş oyunu da olan "Cirit ve Buzkaşı" hariç tutulursa ulusal bilinç, kanun ve kurumsallaşmış devlet adına herhangi bir yapı olmadığından ülkede ağırlıklı olarak aşiret ve din kuralları geçerlidir.

Afganistan, idari olarak 34 şehir ve bu şehirlere bağlı 399 ilçeden ve 49.000 köyden oluşmaktadır. İller, vali tarafından, ilçeler ise woloswal adı verilen ilçe yöneticisi tarafından yönetilmektedir. (<https://www.kutso.org.tr/wp-content/uploads/2017/06/Afganistan.pdf> 11.09.2023)

Valiler, Devlet Başkanı tarafından atanmaktadır. Resmi adı Afganistan İslam Cumhuriyeti iken Taliban'ın ülkenin tamamını ele geçirdiği 15 Ağustos 2021 yılından bu yana Cumhuriyet yerine, Afganistan İslam Emirliği ismini kullanmaktadır. Ülkenin çeşitli bölgelerinde, sistemli bir soykırım uygulanmış ve yaklaşık 1 milyon Afganlı öldürülmüştür. 20 yıllık ABD işgalinde ise 1,5 milyon insan öldürülmüştür.

Kırsal kesimdeki savaştan kaçanlar, büyük kentlere göç ederek oralarda nüfus artışına sebep olmuşlardır. Ankara ile aynı başkentlik süreci yaşayan 5 milyonluk Kabil olmak üzere, Kandahar, Mezar-ı Şerif, Celalabad ve Kunduz'un nüfusu önemli ölçüde artmıştır. Kandahar şehri, 4 milyon civarında nüfusuyla Kabil'den sonra ikinci büyük şehirdir.

İslamiyet'in, bölgeye gelişinden önce Budizm, Hıristiyanlık, Yahudilik ve çeşitli inançların bulunduğu Afganistan'ın bugün tamamına yakını Müslüman olup %84'ü Sünni %15'i Şii ve %1'i diğer mezheplerdendir. Bugün Afganistan'da en kalabalık etnik grubu oluşturan Peştunların, memlekete kuzeyden geldikleri ve Süleyman dağları etrafında yerleştikleri bilinmektedir. Bilahare o havalinin Hind asıllı yerli halkı ile karışmaları üzerine Patan-Pathan (Paştun-Pahtun) adı verilmiştir ve Afgan kelimesi de buradan gelmektedir (Ahmetbeyoğlu, 2002: 9).

3.1. Peştunlar ve Tacikler

Bugün Afganistan'da en kalabalık etnik grubu oluşturan Peştunlar, ülkenin Doğusunda Kandahar civarında yaşayan Peştunların bir kısmı 1893 tarihli İngiltere ve Afganistan arasında imzalanan Durand antlaşması ile bugünkü Pakistan'da kalmıştır. Afganistan'ın kaderinde etkin bir yere sahip olan Peştunlardır. Afganistan Devleti ilk kez Peştun asıllı olan Ahmet Şah Dürrani tarafından (1748) kurulmuştur.

Büyük bir kısmı (%85) Sünni mezhebine mensup olan Tacikler Farsça'nın bir şivesi olan Darice dilini konuşmaktadırlar. Darice aynı zamanda Afganistan'ın resmi dilidir ve halk arasında da yaygın olarak kullanılmaktadır. Hatta Peştunların bile büyük kısmı Darice bilmektedirler. Ruslara karşı başarılı bir komutan ve Fransa yanlısı olan Ahmet Şah Mesut, 11 Eylül saldırılarından iki gün önce, yani 9 Eylül 2001'de, ülkenin kuzeyinde Taliban ile Kuzey İttifakı arasındaki çatışmalar tüm şiddetiyle sürerken, bombalı bir suikast sonucu öldürülmüştür.

1992-1996 yıllarında Afganistan İslam Cumhuriyeti'nin başkanı olan ve ünlü mücahitlerden Prof. Dr. Burhaneddin Rabbani de Tacik'tir. Afganistan Yüksek Barış Konseyi

Başkanı olarak görev yaparken, başkent Kabil'deki evine düzenlenen intihar saldırısı sonucu 20 Eylül 2011 günü hayatını kaybetmiştir.

3.2. Türkler, Araplar, Sihler, Hazaralar... vd

Büyük bir kısmı Özbeklerden ve Türkmenlerden oluşan Türkler, Afgan Türkistan'ı denilen ülkenin kuzey bölgesindeki Mezar-ı Şerif civarında yaşamaktadırlar (tahmini 4 milyon). Burası esasen Güney Türkistan'ın bir kısmını oluşturmaktadır ki; Ruslar ve İngilizler arasında paylaşılmıştır. Tamamına yakın Sünni olan Türkler tarihte olduğu gibi bugün de Afganistan da etkin bir yere sahip bulunmaktadır. Bugün Taliban yönetiminde Afganistan'ın dördüncü büyük etnik grubu Moğol asıllı Hazaralardır. Hazaralar, Besud, Caguri ve Uruzgani olmak üzere üç büyük aşiretten oluşmaktadır. Besud aşireti diğerlerinden izole bir hayat sürmekte olup, saf Hazara sayılmaktadırlar. Buna karşılık diğer aşiretlerde dış etkiler açıkça hissedilmektedir. Farsça konuşan Hazaralar, yoğun olarak Afganistan'ın merkezi dağlık kesiminde bulunan "Hazaracat", yani "Hazara Ülkesi" olarak adlandırılan bölgede yaşamaktadırlar.

Afganistan'ın batı bölgelerinde, Tacik kültürünün etkisi altında yaşayan Çaraymaklar da Moğol kökenli bir halktır. Çaraymak, kelime olarak "dört aşiret (oymak, kabile)" anlamına gelmektedir. Farsça konuşan Çaraymakların toplam nüfusunun, 1 milyon olduğu tahmin edilmektedir.

Afganistan'ın kuzeydoğusunda, Pakistan sınırı yakınındaki dağlık bölgede yaşayan Kâfirlerin veya bugünkü adıyla Nurilerin, Büyük İskender'in Afganistan'ı işgali sırasında geride bıraktığı askerlerin torunları olduğu yönünde bazı iddialar bulunmaktadır. Bölge Adana-Gaziantep arasında yer alan Gavur Dağı'nın Nurdağı olması gibi Nurilerin dağı olarak da anılmaktadır.

Kâfirler, Afgan Emiri Abdurrahman Han'ın 1896 yılında Kâfiristan bölgesini işgali sırasında İslamiyet'i kabul etmişlerdir. Bu tarihten sonra da Kâfiristan ismi ışık ülkesi anlamına gelen "Nuristan" olarak değiştirilmiştir. Bölgelerinin elverişsiz coğrafi konumundan dolayı izole bir hayat yaşayan Kâfirlerin nüfusu 60.000 civarındadır.

Afganistan Araplarının M.S. 8. yüzyılda Arap ordularının soyu ve/ya onlarla beraber gelen aşiretlerden geldikleri sanılmaktadır. Türkiye'de de olduğu gibi etnik gruplar arasında bulunan ve Hz. Muhammed'in (SAV) soyundan gelen Şerifler ve Seyyidler toplumunda büyük saygı görmektedir.

3.3. Afganistan'ın Ekonomik Yapısı

Milyarlarca dolarlık değerli madden kaynakları üzerinde yaşayan Dünyanın en fakir ülkesi olan Afganistan'da uyuşturucu, madencilik, tarım ve hayvancılık temel yaşam kaynaklarıdır. Yaklaşık 1 milyon kişi afyonun üretimi ve işlenmesi süreci ve uyuşturucu trafiğinde istihdam edilenler oluşturmuştur. 3 milyar dolarlık yıllık geliriyle Afganistan Dünyadaki eroinin yüzde 90'nin üretildiği yerdir. Bu süreç 2001-2021 yılları arasındaki işgal süresince, ABD ve müttefikleri tarafından desteklenmiştir.

Harita 5: Dünya uyuşturucu trafiği

Kaynak: <https://www.tamgaturk.com/haber/turkiye-uyusturucu-dagitim-ussu-oldu-33682.html>

Bol su kaynaklarıyla derin vadilerde yetişen hububat ve meyveler (üzüm, karpuz, kayısı vb.), fıstık, yün, koyun ve kuzu derisi önemli ziraat ürünleridir. Sanayisi olmayan Afganistan’da, özellikle Doğu Hindikuş Dağları’nın oluşturduğu su havzasının her iki yanında, güney ve kuzey dağ eteklerinin vadilerinde ve Kabil’de toplanmış, az sayıda dokuma ve besin maddeleri fabrikası bulunmaktadır.

Harita 6: Afganistan’ın Hidrokarbon Havzaları

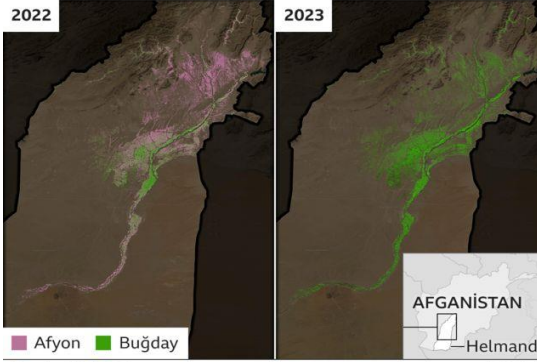
Kaynak: <https://www.mepanews.com/afganistanda-petrol-uretimine-baslandi-51781h.htm>

Bu anlamda 2000 yılında da uyuşturucuyu yasaklamayı başarmış (7000 hektar/150 tona düşmüştü) ancak ABD, 2001 yılında Afganistan’ı işgal altına aldığı anda, 2003 yılında bunu serbest bırakmıştır. Kısa sürede 300 000 hektara/7000 tona çıkmıştır. Ardından bölge tarımının ana gelir kaynağı haline gelmiştir. Çünkü ABD, uyuşturucu ve seksi bölgede halkı kontrol altında tutmak için yaygınlaştırmıştır. Bu nedenle bugün Afgan toplumunun yaklaşık %20’si uyuşturucu bağımlısıdır.

İlk basın toplantısında, uyuşturucuyu yasaklayacağını belirten Taliban, hem halkının sağlığını korumak hem de insanlık için büyük tehdit olan bu beladan Afganistan'ı kurtaracağını açıklamıştır. Ve köprü altlarında yaşayan kişileri toplayarak çok sayıda tedavi ve toplama merkezi kurmuştur. Halk arasında tiryak denilen uyuşturucu ciddi gelir getirmesine rağmen, Taliban'ın baskısıyla üçte bir oranında azalmış durumdadır.

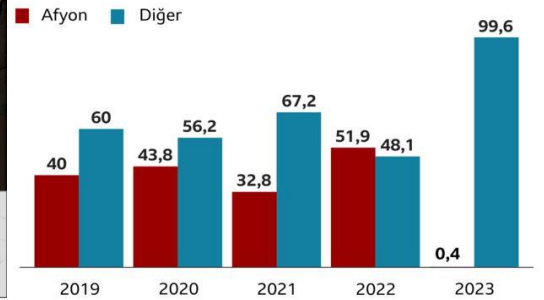
Helmand'daki afyon üretimi çöktü

Afyon ve buğday ekimi bölgeleri

Helmand'daki afyon ekimi nasıl düştü?

Tarım arazisinin ürüne göre yüzdesi

Şekil 3: BBC'ye göre daha az gelire sahip olsa da Niamatullah, afyon yerine ektiği buğdayın hasadını yapıyor.

Kaynak: <https://www.bbc.com/turkce/articles/cv219q536y3o> (15.09.2023)

3.4. Afganistan'ın Eğitim ve Sağlık Sistemi

Sovyet işgalinden önce Afganistan'da yarım asırlık ciddi modernleşme çabalarının sonucu olarak başkent Kabil merkezli birkaç üniversite var ise de esasen, Osmanlı ve Nizamiye medreselerinin devamı olan klasik medreseler köylere kadar egemen durumdaydı. Ancak

Sovyet işgali ve sonrasında (1988-2001) arası dönemdeki iç çatışmalar nedeniyle ülkedeki sağlık ve eğitim çökmüştür.

Köylülerin masrafını karşıladığı ve camii odaklı olan bu yapı aynı zamanda Taliban'ın da doğduğu yerlerdir. Bu sistem bugün de geçerlidir. Çok basit ve ezbere dayalı bu sisteme dahi ancak halkın üçte biri ulaşabilmektedir.

2019 yılı Eğitim Bakanlığı verilerine göre, ülkede okul çağında olan 12 milyon çocuğun yüzde 42'sinin eğitime erişimi yok. Afganistan köylerinde okul demek, çoğu zaman açık havada veya bir ağacın altında kara tahta önünde yerde oturup bir şeyler öğrenmeye çalışan çocuklar anlamına gelir. Her ne kadar devlet, özel girişimciler ve uluslararası toplum tarafından yeni okul binaları inşa edilse de bu hiçbir zaman yeterli seviyeye ulaşmadı. Bina sıkıntısı bir yana, öğretmenlerin çoğu lise mezunu; hatta bazı durumlarda okur-yazar bile değildir. (<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-afganistanda-egitimin-dunu-bugunu-ve-gelecegi/2395323>)

İlaç ve hastaneden çok geleneksel tıbbın hâkim olduğu ülkede, her 10.000 kişiye 1 doktor düşen ülkede, 40 yıllık iç-dış savaş, kuraklık, kitlesel göçler, toplu yaralanma ve ölümler, salgın hastalıkların yayılması zaten kapasitesini zorlamakta olan Afganistan sağlık sisteminde büyük aksaklıklara sebep olmaktadır.

Eğer 20 yıllık ABD işgalinde 2 trilyon doların yüzde biri dahi sağlığa ayrılırdı, Afgan toplumu kurtulurdu. Afganistan dünyada Engelliler Bakanlığının olduğu tek ülkedir.

Afganistan savaşında 2001'den Kasım 2018'e kadar 38.000'den fazlası sivil olan yaklaşık 147.000 insan öldürülmüştür. Afgan savaşında yetişkinler savaşa bağlı ölüm, yaralanma sorunları ile karşı karşıya kalmıştır. Özellikle yetişkin erkekler savaş sırasında çatışmalar ve ihbarlar üzerine gerçekleştirilen infazlar sebebiyle hayatlarını kaybetmişlerdir. Bunların yanı sıra erkekler, kadınlara ve çocuklara kıyasla sağlık hizmetine daha iyi ulaşabiliyor olmasına rağmen sağlık hizmetlerinin yetersizliği ve ulaşımın güçlüğü nedeni ile sağlık hizmetlerinden yeteri kadar faydalanamamışlardır. Savaşa bağlı artan göçler ile mülteci sayısının artması sonucunda mülteciler arasında öncelikli sağlık sorunları (bulaşıcı hastalıklar, malnütrisyon vb.) ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda ülkesini terk etmek zorunda kalan Afgan halkı psikososyal ve mental sorunlar da yaşamıştır.

En önemlisi ise, halkın %90'nın temel insani yaşam şartlarından mahrum olduğu ülkede en az 1 milyon çocuğun ölüm sınırında yaşadığı görülmektedir belirtilen sebeplerden dolayı Afgan toplumunun teşhis, tedavi ve yeniden ayağa kaldırılması için Mevlana düşüncesine göre Müslüman ülkeler arasında çalışma yapılması düşünülmektedir.

4. Afganistan'ın Yeniden İhyası Mevlana İnsani Yardım Paketi (MİYP)

1919 yılında İngiltere'ye karşı bağımsızlığını kazandıktan sonra Afganistan kalkınmak için Türkiye'yi ve Batı'yı örnek almaya çalıştı. Ancak bu çabalar iç ve dış sebeplerden dolayı başarısız olmuştur. 1979 Rus işgalinden sonra ise Afganistan, tamamen çökmüştür. Özellikle 1988-2001 yılları arasında başta güvenlik, sağlık, ulaşım, eğitim, tarım ve hayvancılık olmak üzere temel yaşam koşulları ortadan kalkmıştır. Bu nedenle başta komşu İslam ülkeleri olmak üzere Afganistan'a duyarlı Müslüman ülkeler olarak Mevlana'nın memleketi olan Afganistan'ı, temel insani ihtiyaçlarına kavuşturmak için kurumsal bir yapıya ihtiyaç görülmektedir.

Afganistan, İnsanlığın en önemli değerlerinden Hz. Mevlana'nın (Doğum: Afganistan-Belh: 1207/ Vuslat: Anadolu-Konya: 1273) doğduğu yerdir. İslâm dünyasının meşhur tasavvuf merkezlerinden olan Horasan bölgesinin bir kısmı, Gazne, Herat ve Belh gibi önemli şehirler bu ülkenin sınırları içerisinde bulunmaktadır. İbrahim b. Edhem (ö. 161/777) Şakîk-i Belhî (ö. 164/780), Ebül Hasan el Bûşencî (ö. 348/959) gibi sufiler hep Belhli yani Afganistanlıdır.

Anadolu'ya göç eden Horasan erenlerinin önemli bir kısmı da bu bölgedendir. Hz. Mevlana, şehirlerin anası Belh'ten Konya'ya, gelmiştir. Mevlana tüm dünyada saygı önemli şahsiyettir. Âlimlerin babası Bahaeddin Veled'in oğlu olan Mevlana'nın Belh'te doğduğu ev Afganistan'ın hali gibidir. TİKA tarafından onarılıp korumaya alınan eve giden ana yola Mevlana'nın şerefine "Konya Yolu" adı verilmiş.

Şekil 4: Şehirlerin anası ve âlimlerin yuvası Belh ünlü şairler ve bilim insanlarının evidir. Mevlana Celaleddin-i Rumi 30 Eylül 1207'de Belh'deki bu evde doğdu. Belh şehri Türkiye'de Konya, Özbekistan'da Buhara ve Türkmenistan'da Merv şehri ile kardeş şehirlerdir.

Kaynak: (<https://www.haberler.com/fotogaleri/mevlana-nin-dogdugu-ev/> 15.08.2022)

Bunun için Mevlana'nın adına, Afganistan'ı ihya etmek için, öncelikle ve acilen Pakistan, İran, Türkiye, Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan Müslüman komşuları arasında sadece iktisadi, ilmi, sosyal ve kültürel destek pakt kurulmalıdır. Siyasi ve askeri amacı olmayan bu paktın amacı sadece Afganistan'ın eğitim, tarım, hayvancılık, sağlık, yol, iletişim, su ve elektrik gibi temel alt yapı için sivil hayatı, ayağa kaldırmak olmalıdır. II. Taliban döneminde Afganistan, bütünlüğünü sağlamış ve ülkenin şehirlerinde veya bir ilinden diğerine güvenlik sorunu olmadan seyahat edilebilmektedir.

Dünyada tatlı su zengini olmasına rağmen; Afganistan, susuz, aç ve kasıtlı olarak uyuşturucuya müptela edilmiştir. Tarım arazilerinde buğday tohumu olarak Ruslar ve Amerikalılar tarafından milyonlarca mayın serpilmiş ve bu yüzden Afganistan, sakatlar ülkesi olmuştur. 40 milyon civarındaki nüfusun üçte ikiden fazlasının işi, evi ve ailesi olmayıp içerde ve dışarda mülteci durumundadır. Bölgede en az bir milyon yetim çocuk bulunmaktadır. (<https://ihh.org.tr/public/publish/0/163/ihh-yillik-rapor-2021---web.pdf> 17.09.2023)

Afganistan'ı yeniden ihya etmek için Konya ve Belh merkezli olmak üzere kurulması önerilen MİYP, Türkiye'deki Kalkınma Ajansları (Diyarbakır-Şanlıurfa: Karacadağ Kalkınma Ajansı) modeline göre temel insani ihtiyaç kaynaklarına kurumsal olarak ayakları üzerine durabilir. İslam İşbirliği Teşkilatı bünyesinde de kurulması mümkün olan MİYP, Dış İşleri Bakanlığının Koordinasyonunda Yurtdışı Türkler Başkanlığı, TİKA ve Diyanet İşleri Başkanlığı yürütebilir.

Afganistan'ı yeniden ihya etmek için Konya ve Belh merkezli olmak üzere Mevlana Paktı, acilen kurulmalıdır. Çünkü bir zamanlar Rumi olan Anadolu'nun manevi fatihleri, Horasan erenleri, çoğunlukla Afganistan'dan gelmişlerdir.

Bu ajansın örnek alınmasının sebebi işsizlik, sağlık, ekonomik, sosyal ve coğrafik olarak bölgeler arası benzerlik olduğu görülmüştür. Karacadağ Kalkınma Ajansı bu konuda ciddi başarılar elde etmiş ve bu örnek kapsamında Afganistan'ın ihyası düşünülmektedir.

BM Genel Sekreteri António Guterres, on yıllar süren savaş ve güvensizlikten sonra "belki de en çetin zamanlarıyla karşı karşıya olan" milyonlarca Afgan'ın tutunacak bir dala ihtiyaçları olduğunu ifade ederek finansal destek çağrısında bulundu. Şükürler olsun ki birçok bağış severin cömertliği sayesinde uluslararası kuruluşlar ve insani yardım kuruluşları; acil gıda, ilaç ve diğer hayat kurtaran tedariklerin seferber edilmesine ve giderilmesine yardımcı olmuştur. Sınırlı kaynaklara ve mali sınırlandırmalara rağmen, Pakistan 30 milyon doların üzerinde insani destek sağlamış, insani ihtiyaçlar için hava ve kara köprüleri kurmuş ve ihtiyacı olan Afganların transit ticaretini ve sınırlar arasındaki hareketini kolaylaştırmıştır. Fakat daha fazla miktarda insani yardıma ihtiyaç vardır. Afganistan'da mevcut durumu anlatmak için Anadolu Ajansı'nın bu konudaki son haberine göz atmak yeterlidir. (<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/afganlar-yazlik-cadirlarda-kisi-atlatmaya-calisiyor/2475851>)

BM Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Afganistan'da akut gıda güvensizliği ile karşı karşıya kalan kişi sayısının en az 18,8 milyon olduğunu ve bu sayının kış aylarında 22,8 milyona yükselmesinin beklendiğini duyurmuştu. BM Genel Sekreteri Antonio Guterres, yaptığı açıklamada, Afganistan'da bebeklerin "kardeşleri aç kalmasın" diye satıldığını belirterek, Dünya Bankasına "dondurulan 1,2 milyar doları serbest bırakması" çağrısı yapmıştı.

4.1. Mevlana Paktı'nın Kurumsal Yapısı

Başta Pakistan, İran, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan, Katar ve Türkiye gibi Müslüman ülkelerden kurulması düşünülen Mevlana Paktı (MİYP), en az yedi ülkeden oluşabilir. Katar gibi bölgeye duyarlı ve zengin Körfez Ülkelerinin de katılabileceği bu Pakt'ın; Türkiye ve Afganistan odaklı iki merkezi ve İran ile Pakistan'ın yakın desteğine dayanmaktadır.

Tablo 1: Mevlana Paktı Şeması

Afganistan'ın yeniden ihyası için Mevlana İnsani Yardım Paktı'nın temel yönetim sistemi

- Başkanlıklar yılda bir dönüşümlü olacak ve üye ülkelerin uygun görülecekleri yerde toplanacaktır. İzleme birimi 6 ayda bir YŞH'ye rapor sunacaktır,

- Mevlana Paktı eğitim, sağlık, iletişim, tarım, hayvancılık, Yol, Su ve Elektrik, Dış yardımlar ve izleme değerlendirme birimlerinden oluşmaktadır,
- Başta internet alt yapısı olmak üzere posta ve telefon hizmetleri kurulacaktır,
- İlgili birimler, Afgan hükümetinin ilgili birimleriyle çalışacaktır,
- Pakt'ın Konya ve Belh olarak iki merkezi olacaktır,
- Pakt, mezhep ve etnik düşüncenin üstünde, öncelikle Afganistan düşüncesine sahip olacaktır,
- Her başkanlık en az 7 uzman kişiden oluşmakta ve başkanlıklar da YAŞ Başkanlığıyla paralel olarak yıllık değişmektedir. Böylece Pakt üyelerinin başarıları için rekabet ortamı kurulması hedeflenmiştir.
- Pakt'ın aktif süresi en az üye ülke sayısı kadar yani 7 yıl olacaktır. Bu sürenin sonunda Pakt'ın devamı konusu yeniden değerlendirilecektir. İhtiyaç varsa ve Afgan hükümetinin ihtiyaç duyduğu ve imkânlar olduğu sürece çalışabilir,
- Pakt'ın dili Türkçe, Arapça, Farsça ve İngilizce olabilir.
- Başkanlıkların, her ülkeden birer üyeyle seçilecek ve üçer aylık dilimler halinde dönüşümlü olması gereken bu sistemin denetimi için izleme ve değerlendirme başkanlığı doğrudan YŞH'ye bağlı olmalıdır. Her türlü finans Dış Yardımlar Başkanlığı'na bağlı olacaktır.

Kısaca Şura yani yönetim (Good Governance) modeliyle yürütülmesi düşünülen Mevlana Paktı (MİYP) hem İslami (İİT ve D-8) hem de AB kurumlarından esinlenerek geliştirilebilir. Burada Türkiye'deki Kalkınma Ajanslarını rol model olarak almaya çalıştım.

Orta Asya enerji kaynaklarının en uygun güzergâhı, zengin maden yatağı ve İngiltere, Rusya ve ABD'den sonra Çin'in kuşak yol için göz koyduğu Afganistan, Mevlana Paktıyla beş yıl içinde ayağa kalkabilir, iç ve dış mültecilerin evlerine dönebileceği düşünülmektedir. İslam İşbirliği Teşkilatı bünyesinde de kurulması mümkün olan bu Mevlana İnsani Yardım Paktı (MİYP), Dış İşleri Bakanlığının Koordinasyonunda Yurtdışı Türkler Başkanlığı, TİKA ve Diyanet İşleri Başkanlığı yürütebilir.

Sonuç ve Değerlendirme

Orta Asya enerji kaynaklarının en uygun güzergâhı, zengin maden yatağı ve İngiltere, Rusya ve ABD'den sonra Çin'in kuşak yol için göz koyduğu Afganistan, Mevlana Paktıyla beş yıl içinde ayağa kalkabilir, bölge için ciddi tehdit haline gelen Afgan göçü tersine döndürülebilir. Paragrafları birleştirdim Şu anda ülkede adi suçlarda bile çok ciddi düşüşler yaşanmakta ve Herat-Kabil arasında tam güvenlik bulunmaktadır. Bu, Afgan tarihinde nadir görülen bir güvenlik başarısıdır.

Afganistan halkı tarafından da son derece saygıyla anılan Mevlana adıyla kurulacak bir insani yardım örgütünün büyük destek göreceği düşünülmektedir. Bu anlamda Türkiye'nin öncülüğünde böyle bir yapının kurulması insani, tarihi, iktisadi ve sosyal olarak vefa borcu olarak görülmektedir.

ABD'nin uyuşturucu ve mayın tarlasına çevirdiği ülkede, normalleşme hızla yürümektedir. Bu anlamda Çin'in de ABD veya Rusya gibi benzeri bir amaca girmesini önlemek ve ülkenin Mevlana düşüncesine uygun olarak ihyasının öncelikle Müslüman ülkelere bir yükümlülük olduğu düşünülmektedir. Bu amaçla Afganistan'ın yeniden ihyası için MİYP kurulmasının faydalı olacağı öngörülmektedir.

Kaynakça

- Ahmetbeyoğlu, Ali. *Afganistan Üzerine Araştırmalar*, İstanbul: Tatav Yayınları, 2002.
- Armaoğlu, Fahir. *20.yüzyıl Siyasi Tarihi I (1914–1980)* Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1991.
- Caroe, Sir Olaf. *Sömürülen Topraklar*, İstanbul: Tercüman Yayınları, 1980.
- Karımov, H. "Rusya Ve İngiltere Arasındaki Büyük Oyun'un Doruk Noktası Kuşku Savaşı". *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi* 3 (2021): 385-400
- (Punch. Nov. 30. 1878 *Punch, or the London Charivari*. (30 November 1878). *Hathi Digital Library Trust* online version of a copy in the University of Chicago Library. Web. 25 May 2017.)
- Ludwig Adamec, Historical Dictionary of Afghanistan, Second ed. P. 148, 2008)*
- Ođuz, Esedullah. *Hedef Ülke Afganistan*, İstanbul: Dođan Yayınları, 2002.
- Rařid, Ahmed. *İslamiyet, Petrol ve Orta Asya 'da Yeni Büyük Oyun*, İstanbul: Mozaik Yayınları, 2001.
- Şeyhanlıoğlu, H. (2021) *Asya'nın Kalbi Afganistan*, İstanbul, KDY yayınları

İNTERNET KAYNAKLARI

- <https://www.trthaber.com/haber/dunya/dunyanin-ikinci-uzun-minaresi-tehdit-altinda-98831.html>
- (<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/afganlar-yazlik-cadirlarda-kisi-atlatmaya-calisiyor/2475851>)
- (<https://ihh.org.tr/public/publish/0/163/ihh-yillik-rapor-2021---web.pdf>
- (<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-afganistanda-egitimin-dunu-bugunu-ve-gelecegi/2395323>)
- (<https://www.kutso.org.tr/wp-content/uploads/2017/06/Afganistan.pdf>
- <https://www.tamgaturk.com/haber/turkiye-uyusturucu-dagitim-ussu-oldu-33682.html>
- <https://www.bbc.com/turkce/articles/cv219q536y3o>
- <https://www.mepanews.com/afganistanda-petrol-uretimine-baslandi-51781h.htm>
- <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/afganlar-yazlik-cadirlarda-kisi-atlatmaya-calisiyor/2475851>
- <https://www.haberler.com/fotogaleri/mevlana-nin-dogdugu-ev/>
- [http://internationalaffairsreview.com/2019/11/27/the-durand-line-and-afghan-pakistani-clashes/ \(01.06.2021\)](http://internationalaffairsreview.com/2019/11/27/the-durand-line-and-afghan-pakistani-clashes/ (01.06.2021))
- <https://www.trthaber.com/haber/dunya/afganistanin-bilinmeyen-yuzu-herat-ve-mezar-i-serif-246131.html>
- <https://tr.wikipedia.org/wiki/Afganistan> (18.09.2023)